

מבט מלמעלה

במקום להתמקד בעיקר, אנשים מתעלמים לעתים מהעניין; בכך שהם דנים בטוענים עצמם במקום לדון בטעותיהם. במקרה של טיעון לגופו של האדם, חוקפים את האדם במקום לתקוף את מה שהוא אומר. במקרה של היתלות באילמות גבוהים, מנסים לנמק טענה על-סמך זה שרואי טענתו של מישור שאמור לדעת. במקרה של הסתמכות על ההמון מנסים לנמק את המסקנה על-סמך ההנחה שכך חושבים כולם. במקרים מסוימים אין, אמונם, פסול בהתייחסות לבני אדם ולקשר בינם לבין מה שהם אומרים, אך בדרך-כלל שיקולים אלה אינם לעניין - הם מותווים חלק מהטפל שאותו אנו רוצים להפריד מהעיקר.

הגדרה

הסתמכות על ההמון (בלטינית - ad populum) היא טיעון שבו מצדיקים טענה או מעשה על-סמך זה ש"כולם" (לפחות כל מי ששייך לקבוצה זו או אחרת) חושבים כך או עושים כך. הצורה הכללית היא:

כולם חושבים/עושים כך.

:: נכון לחשוב/לעשות כך.

שאלה למחשבה:

האם היסק מסוג הסתמכות על ההמון הוא היסק טוב? נמקו בעזרת דוגמאות.

תרגילים

- הבחינו בין טפל לעיקר - זהו את המקרים של התעלמות מהעניין ופרשו את הטיעון שנשאר:
 - המצב רק מתדרדר ומתדרדר מדי חודש. אין ברירה - צריכים להנהיג עונש מוות. וכל מי שלא מסכים הוא יפה-נפש, שהראש שלו בעננים.
 - לך תשאל כל אחד - נעלי הספורט הטובות ביותר הן נעלי "שמייבוק". רק לנעלי "שמייבוק" יש אדאפטורים חשמליים סולאריים. מיקי ברקוביץ' עצמו אומר: "אין כמו שמייבוק!".
- לפי הקריטריונים שהזכרנו, העריכו כל היתלות באילנות גבוהים המופיעה במשפטים הבאים:
 - אני יודע שהמדד לא יעלה ביותר מעשרה אחוזים בשנה הבאה, כי כך הצהיר נגיד בנק ישראל.
 - לדעתי הכי טוב לקנות מחשב בחנות "קומפיוטאלאקסי", כי זה מה שהתמורה שלי אמר.
- הביאו דוגמאות מהעתון לשלושת הסוגים המוגדרים של התעלמות מהעניין.

מתאים; חשוב גם להסתמך על מומחה מתאים. ראשית, עליו להיות מומחה של ממש בנושא הנדון. אם, למשל, מומחה גדול בְּמִקְרֵה העברי אינו מבין דבר בענייני כספים, העובדה שהוא מעדיף בנק מסוים איננה ממין העניין כשעליו להחליט איפה לפתוח חשבון. לעומת זאת, הרופאה שלי אינה סתם מומחית, אלא מומחית לרפואה, ומכאן שדעותיה הרפואיות אומדות משהו באשר לעובדות רפואיות. עם זאת, גם כאשר מדובר בתחום ובמומחה מתאימים, רצוי לבדוק את מניעיו של המומחה. למשל, אלוף טניס עשוי בהחלט להיות מומחה אמיתי לציד טניס, אך ייתכן גם שהוא ממליץ על ציוד של יצרן מסוים רק מפני שמשלמים לו תמורת זה. במקרה כזה, מובן שאין להסתמך על המלצתו.

לגבי אמיתות ההקדמה - יש לבדוק אם דעתו של המומחה הנזכר היא באמת הדעה המיוחסת לו. לעתים קרובות מדי מומחים מצוטטים לא נכון או באופן מטעה. מכאן ניתן לנסח המישה קריטריונים שעל-פיהם יש להעריך מקרים של

היתלות באילנוח גבוהים:

- (1) תחום הדיון הוא תחום של עובדות מוסכמות;
 - (2) הטענה שאותה מנסים להוכיח, היא מסוג העובדות המוסכמות (פחות או יותר) על מומחי התחום;
 - (3) המומחה הוא מומחה אמיתי באותו תחום;
 - (4) חוות דעתו של המומחה אינה נובעת משיקולים זרים;
 - (5) המומחה באמת מקבל את המסקנה.
- במידה שמקרה של היתלות באילנוח גבוהים עומד בכל הקריטריונים האלה הוא עשוי להיות טיעון מהימן. אולם, היתלות באילנוח גבוהים אשר אינה עומדת בכל הקריטריונים האלה היא בבחינת התעלמות מהעניין (לכן, אין לה מקום בפריסה טיעון בעד המסקנה העיקרית).

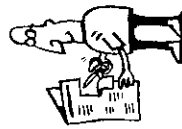
מקום להסתמך על איש אחד, קורה לעתים שמסתמכים על קבוצה שלמה. לדוגמה:

9.3

- (א) אבל איסא. **כולם** מקבלים כסף מההורים בשביל השילוח
- (ב) אבל ארוני הנושר, **כולם** נוטעים כאן סוג 50 קמ"ש.
- (ג) אבל כריסופר, **כולם** יודעים שהארץ שמוחה.

9.2

זמרת מפורסמת בתשדיר פרסום: "לאורחים שלי אני מנישה רק יווות שמרמל".

במשפט הזה העיקר מובלע לגמרי. בכל זאת, אם הושבים על מה שהמפרסם באמת רוצה להגיד לנו, לא קשה לחלץ את הטיעון הבא:

הזמרת המפורסמת חושבת שיינות שמרמל הם טובים.

:: יינות שמרמל הם טובים.

הגדרה

היתלות באילנוח גבוהים (בלטינית *ad verendum*) היא טיעון שבו המסקנה מנומקת בטענה שזו דעתו של מישהו המוצג בתור מומחה. להיתלות באילנוח גבוהים יש צורה כזו:

פלוגי המומחה חושב שכך וכך.

:: כך וכך.

האם היתלות באילנוח גבוהים היא טיעון טוב? מה דעתך, למשל, על הטיעון בעד יינות שמרמל? יהיה מעניין להשוות אותו לטיעון אחר:

הרופאה שלי אומרת שיש לי זרוע שבורה.

:: יש לי זרוע שבורה.

מדוע טיעון זה משכנע יותר מההמלצה על יינות שמרמל? גורם חשוב הוא טבעו של תחום הדיון. על טעם וריח אין להתווכח, אולם הרפואה היא תחום של עובדות. ייתכן שיש לי זרוע שבורה וייתכן גם שאין לי, אבל בכל מקרה, אין זה עניין של טעם או של העדפות אישיות. יתר-על-כן, העובדות הרפואיות הן לרוב עובדות שהממחמים מסכימים עליהן (לפחות בכל הקשור לאבחנות פשוטות, כגון שבר בזרוע). בכך שונה הרפואה מתחומים כמו כלכלה או יחסים בינלאומיים, שבהם חלק ניכר מהעובדות שנוי במתלוקת.

אבל כדי שהיתלות באילנוח גבוהים תהיה משכנעת, לא די שהתחום יהיה

סוגים של טיעון לגופו של האדם

הגדרה:

טיעון לגופו של האדם על-פי נסיבות הוא סוג אחד של טיעון לגופו של האדם, שבו מצביעים על נסיבות המתייחסות אל הדובר, אשר בגללן מה שהוא טוען צלול להיות לא נכון.

דוגמא:

- (א) דובר חברת החשמל: "חברת החשמל עושה הכול כדי להבטיח לנו אוויר נקי."
- מבקר: "זה הכול שסויות - הוא מקבל משכורת בדיוק כדי להגיד דברים כאלה."
- (ב) אי-אפשר לקבל את גרסתו על פרשת "אלטלנה", כי הוא עצמו היה חבר באצ"ל/בהגנה.

הגדרה:

טיעון לגופו של האדם על-פי פגיעה - הוא טיעון לגופו של האדם שבו מה שנאמר על האיש הוא פשוט פגיעה אישית.

שאלה למחשבה:
מדוע טיעון "אתה בעצמך" נחשב טיעון לגופו של האדם?

כיצד להתייחס לטיעון לגופו של האדם? היות שטיעון כזה הוא סוג של התעלמות מהעניין, אין הוא מהווה, בדרך-כלל, חלק מהטיעון הנכון. לכל היותר הוא משמש כטיעון צדדי למסקנה אחרת, לא למסקנה המוצהרת של הטיעון. לכן, טיעון לגופו של האדם הוא חלק מהטפל, שאין טעם אפילו לזון בו לאחר שמפרידים אותו מהעיקר.
בטיעון לגופו של האדם מתייחסים אל הטיעון במקום אל מהותה של הטענה עצמה. לעיתים עושים זאת גם בדרך אחרת. לדוגמא:

מה ניתן להסיק מההקדמה שהציג ח"כ ב'. מה עשוי לנבוע מכך שח"כ א' רק מחפש כותרות? אולי נובע מכך שאין להתחשב בדבריו, שהוא לא ישר. שאי-אפשר לסמוך עליו, וכדומה. לא קשה לתאר למה ח"כ ב' היה רוצה שמאזיניו יסיקו מסקנות כאלה. למעשה, כאשר ח"כ ב' מצביע על מניעיו של ח"כ א' הוא מבא הקדמה למסקנה, אך לא לזו הנוגעת לתקציב החינוך. בין שיש לו מה לומר על עניין התקציב ובין שאין לו מה לומר על כך, הוא בחר להתייחס לח"כ א' עצמו, ולא למה שח"כ א' טען.

הגדרה

התעלמות מהעניין (בלטינית - *ignoratio elenchi*) היא הצגת טענה כהקדמה למסקנה מסוימת, כשלמעשה טענה זו מהווה הקדמה סבירה רק למסקנה אחרת (שברור כלל אינה נאמרת במפורש):

הגדרה

טיעון לגופו של האדם (בלטינית - *ad hominem*) הוא סוג מסוים של התעלמות מהעניין, שבו תוקפים את הידיב במקום לתקוף את הטענה שלו. הצורה הכללית של טיעון לגופו של האדם היא זו:
פלוני הוא כזה וכו'.

טיעון כשר לגופו של האדם?

מסוימים. כלומר, כאשר הכוונה היא להסיק מסקנות בנוגע לאמינות של משהו, וראי שיש מקום להצביע על תכונות אישיות שלו. למעשה, טיעון כזה כבר אינו טיעון לגופו של האדם (במובן הסבוי), כי אין בו התעלמות מהעניין שעל הפרק - במקרה כזה אמינות האדם היא העניין.
מובן שלעמים יש לאדם תכונה המעידה על אמינות דבריו. אם, למשל, אדם הוא שקרן המשקר תמיד, אכן נובע מכך שמה שהוא טוען אינו נכון. שמינות הנוסע היא בהחלט הלוונשית לריון במקרים

תרגילים

1. לגבי כל אחד מההיסקים שלהלן, קבעו אם הוא מהימן, תקף, או אף לא אחד מהשניים. (התייחסו אך ורק להקדמות המופיעות במפורש).
(א) לכל חזיר יש כנפיים.
כל מה שיש לו כנפיים יכול לעוף.
∴ כל חזיר יכול לעוף.

(ב) ראש עיריית תל־אביב גר בתל־אביב.

כל מי שגר בתל־אביב גר בארץ.

∴ ראש עיריית תל־אביב גר בארץ.

(ג) לכל זמר מפורסם יש הרבה מעריצים.

∴ לאריק אינשטיין יש הרבה מעריצים.

2. נסו למצוא דוגמאות לסוגי הטיעונים הבאים. אם אי־אפשר למצוא דוגמא מתאימה, הסבירו מדוע.
(א) טיעון מהימן עם מסקנה שקרית.

(ב) טיעון תקף עם הקדמה אמיתית ומסקנה שקרית.

(ג) טיעון לא מהימן עם מסקנה אמיתית.

3. הביאו דוגמאות מספרים או מעתונים לדברים הבאים:
(א) טיעון מהימן.

(ב) טיעון תקף עם הקדמה שקרית.

(ג) טיעון לא תקף ללא הקדמה שקרית.

מבט מלמעלה

ראינו שניחן להעריך טיעון משתי בחינות. ראשית - יש לבדוק את נקודות המוצא: כשם שבניין אינו יציב אם הוא בנוי על עמוד פגום, כך גם טיעון אינו טוב אם הוא בנוי על הקדמה שקרית. שנית - יש לבדוק את המעבר(ים); כשם שבית אינו בנוי היטב אם לא נעשה שימוש נכון בחומרי הבנייה, גם טיעון יהיה רעוע אם לא נעשה שימוש נכון בהקדמות - כלומר, אם הטיעון אינו תקף. הערכה יסודית של טיעון דורשת את שתי הבדיקות הללו גם יחד, כי רק טיעון מהימן מסבית אמיתית. עם זאת, בדיקת הקדמות היא מחוץ לתחום הלוגיקה, משום שהלוגיקה מתמקדת בשאלות של תקפות. בהמשך נתקור כיצד ניתן לקבוע אם היסק תקף או לא.

פרק 9 התעלמות מהעניין

9.1

ח"כ א': אנתו חייבים להודיל את תקציב החינוך
ח"כ ב': מה פחאוסו לא צריכים לשנות את תקציב החינוך. ח"כ א'
רק מחפש כותרות.

נראה שח"כ ב' חולק על ח"כ א', בנימוק שעמיתו נוקט עמדה מתוך שיקולים פסולים. כלומר, אפשר לייחס לח"כ ב' טיעון זה:
ח"כ א' רק מחפש כותרות.
∴ לא צריכים לשנות את תקציב החינוך.

הבה נניח לשם הדין שההקדמה נכונה - זאת אומרת, שח"כ א' אכן רק מחפש כותרות. האם ההיסק תקף? כלומר, האם ההקדמה היא סיבה טובה לקבל את המסקנה? למעשה, קשה לראות קשר כלשהו בין שתי הטענות. המניעים של ח"כ א' הם דבר אחד, והצורך לשנות את תקציב החינוך הוא דבר שונה לגמרי. אילו שיקולים עשויים להיות סיבה בעד או נגד שינוי בתקציב החינוך? יש לקחת בחשבון עובדות שונות: תקציב החינוך ומרכיביו, התקציב הכולל, הדרישות והעלויות במערכת החינוך, וכדומה. אבל אין מקום לקחת בחשבון את מניעיו של חבר כנסת כלשהו.

אם כן, למה אמר ח"כ ב' את מה שאמר? למה הצביע על מניעיו של ח"כ א' אם הם אינם נוגעים כלל לנושא השנוי במחלוקת? כדי לענות על שאלה זו כדאי לבחון

המסקנה בהחלט נובעת מההקדמות; אבל בניגוד לטענות בטיעונים האחרים. כל הטענות בטיעון (ד) הן לא אמיתיות (ואפילו מגוחכות).

הגדרה

טענה היא אמיתית אם היא טענה נכונה - כלומר, אם היא חואמת למציאות; אחרת היא טענה שקרית.

אמת יש תפיסות רבות של האמת. אף שטענה אמיתית מאופיינת כאן כטענה החואמת למציאות, ניתן גם לאפיין את האמת אחרת. אפשר, למשל, לחשוב על טענה אמיתית כטענה שתואמת לא לאיוושושי מציאות עצמאית, אלא לכלל הדברים שנאמר כאן גם לפי תפיסות אחרות של האמת.

הגדרה

טיעון הוא תקף אם המסקנה של הטיעון נובעת מההקדמות; כלומר, אם לא יהיה סביר לקבל את ההקדמות בלי לקבל את המסקנה גם כן.

הגדרה

טיעון הוא מהימן אם: (א) הוא תקף ר(ב) כל ההקדמותיו אמיתיות. **דוגמא:** טיעון (א) תקף, ושתי ההקדמותיו אמיתיות, כך שהוא גם מהימן. בטיעון (ב) כל ההקדמות אמיתיות, אבל הטיעון אינו תקף, כך שגם אינו מהימן. בטיעון (ד) כל הטענות שקריות, כך שאיננו מהימן, אף על פי שהוא תקף.

מההגדרות האלה משתמעות שתי הבחנות חשובות. ראשית - יש להבחין בין אמת לבין תקפות, בהתאם להבחנה שבין טענה לטיעון. כזכור, טענות וטיעונים הם יצורים משני מישורים שונים - כמו אזרחים ומדינות, או ספרים וספריות - כאשר לכל אחד תכונות משלו. רק טענות עשויות להיות אמיתיות או שקריות, ולעומת זאת רק טיעונים עשויים להיות תקפים. כלומר, לפי ההגדרות, טיעון אינו יכול להיות אמיתי או שקרי, וטענה לעולם אינה תקפה (גם אם נוהגים לומר כך מדי פעם בשפת היומיום).

שנית, הבחנה זו בין אמת לתקפות - בין הערכים של טענות בודדות לבין ערכי הקשרים שביניהן - מאפשרת לנו להבחין בין שתי שאלות היסוד העולות בנוגע לערכו של טיעון:

1. שאלת נקודות המוצא: האם ההקדמות כולן אמיתיות?
 2. שאלת המעבר: האם הטיעון תקף?
- כדי שטיעון יהיה מהימן, התשובות לשתי השאלות האלה חייבות להיות תובנות. רק אז מובטחת מסקנה אמיתית מהטיעון. אם טיעון הוא תקף אבל לא כל ההקדמות אמיתיות (טיעון ד) (למשל), או אם כל ההקדמות של טיעון הן אמיתיות אך הטיעון אינו תקף (טיעון ב) (למשל), אזי מסקנתו של הטיעון עלולה להיות שקרית.

טיעונים וטענות תנאי

בפירוט בטענות תנאי, טענות מהצורה "אם כך וכך, אז ככה וככה". כאן נציין רק בקיצור את הדומה השונה בין טיעון ובין טענת תנאי. רוב אחד הוא לומר את הטיעון: "יוסי גוצי; לכן, כל הבחורות ידקדו איתו." דבר אחר לומר את טענת התנאי: "אם יוסי גוצי, אז כל הבחורות ידקדו איתו."

מי שאומר את המשפט הראשון מתחייב ללא תנאי לכן יוסי גוצי ולכן שכל הבחורות ידקדו איתו. אבל מי שאומר את המשפט השני מתחייב רק על התנאי המתירשת אליו אמיתית.

תנאי: הוא טרען שכל הבחורות ידקדו עם יוסי בתנאי שהוא גוצי. טענה זו עשויה להיות אמיתית אפילו אם יוסי, למעשה, הוא תנן גדול ואף כחורה לא מתקרב אליו. על אף ההבדל הזה, יש קשר בין הטיעון הבדון לבין טענת התנאי. הם קשורים בכך שטענת התנאי היא אמיתית אם הטיעון הוא תקף. כלומר, תקפות של טיעון קשורה באמיתות טענת התנאי. הבנויה מסענות הטיעון (כשהקדמות מהוות את חלק הי "אם" המסקנה מהווה את חלק הי"אוי). הקשר מתבסא בכך שטיעון תקף רק אם טענת התנאי אמיתית. אם, למשל, הטיעון על יוסי תקף, אז טענת התנאי המתירשת אליו אמיתית.

עיקר וטפל

פרק 8 מהו טיעון טוב?

8.1

(א) לכל שר בממשלה יש חשבון בנק.

כל אחד שיש לו חשבון בנק יודע לחתום.

כל שר בממשלה יודע לחתום.

(ב) כל שר בממשלה הוא חבר ספלה.

כל כוגר חיבון יודע לחתום.

כל אחד שיוזע לחתום הוא שר בממשלה.

(ג) כל שר בממשלה הוא חבר ספלה.

כל כוגר חיבון יודע לחתום.

כל שר בממשלה יודע לחתום.

(ד) לכל אחד שיוזע לחתום יש חשבון בנק.

כל אחד שיש לו חשבון בנק הוא שר בממשלה.

כל אחד שיוזע לחתום הוא שר בממשלה.

מה דעתכם על הטענות האלה? איזה מביניהם הוא טיעון טוב, איזה אינו טיעון טוב? מדוע?

על טיעון (א) קשה מאוד לעדער – ההקדמות סבירות, וכן המסקנה הנובעת מהן.

גם בטיעון (ב) ההקדמות בסדר גמור, אבל ברור שהמסקנה אינה נכונה ואין היא

נובעת מהן. טיעון (ג) הוא בדיוק כמו טיעון (ב), חוץ מהמסקנה, שבטיעון (ג) היא

כן נכונה. בכל זאת, טיעון (ג) אינו טיעון טוב, כי המסקנה לא נובעת מההקדמות

(אף-על-פי שגם המסקנה וגם כל ההקדמות אמיתיות). להבדיל, בטיעון (ד)